

Glimt af gravminderregistreringen på Vestre Kirkegård i København

Af Marianne Linnée Nielsen,
registrator ved Københavns Kirkegårde

Registreringen

I 1998 påbegyndte Nationalmuseet i samarbejde med Københavns Kommune registreringen af de bevaringsværdige gravminder på Vestre Kirkegård i København (fig. 1). Vejledningen til registrering af bevaringsværdige gravminder, udgivet af Statens Museumsnævn og Kirkeministeriet blev benyttet, men siden den udkom i 1987 er mange kirkegårde blevet registreret og der er sket store fremskridt indenfor informationsteknologien. Det var derfor naturligt, at benytte den nye teknologi og de indhentede erfaringer fra de tidligere registreringer, da projektet med Vestre Kirkegård skulle påbegyndes.

Til brug for registrering af bevaringsværdige gravminder blev udviklet et database-program i samarbejde

Fig. 1. Kort over Vestre Kirkegård. Udgivet af Stads-konduktørembedet, 1988. Københavns Kirkegårde.

mellem Københavns Kommune, Kirkeministeriet, Nationalmuseet og firmaet Bit By Bit ved Carsten H. Pedersen. Databasen erstatter de tidligere maskinskrevne kartotekskort og indeholder langt flere informationer, f. eks. angives gravstedstype, indhegning og beplantning. Oplysninger om inskriptionen er udvidet med data vedr. sats, og en særlig kategori er oprettet til eventuelle citater. Her angives om der er tale om bibel- eller salmevers eller et digt, forfatteren til den citerede sentens findes så vidt det er muligt.

Som noget nyt og særlig anvendeligt er indførelsen af roller i forhold til gravstedet og gravmindet. Der er mange personer som kan have tilknytning til et gravsted: Afdøde kan være fortjenstfuld, en kunstner kan have tegnet monumentet, en stenhugger kan have udført det, der kan være en donator af gravmindet, som er nævnt i inskriptionen, graven kan være omgivet af et støbejernsgitter udført af et jernstøberi og citatet i inskriptionen kan være af en kendt forfatter. Navnene på disse personer/firmanavne tages ind i basen, og når det drejer sig om fortjenstfulde personer angives desuden det værk, hvor pågældende er biograferet. Ved registreringer knyttes personerne til som roller i forhold til gravstedet eller gravmindet og når alle de bevaringsværdige gravminder er indlagt i databasen, kan der efterfølgende laves registre over fortjenstfulde personer, kunstnere, håndværkere og støberier.

Til hvert enkelt bevaringsværdigt gravminde angives ud fra hvilke kriterier det er erklæret bevaringsværdigt (jvf. ovennævnte vejledningen) samt bevaringsprioritet ud fra en firdelt skala, som skal bruges i forbindelse med den efterfølgende vedligeholdelse af gravsteder og gravminder.

Til hvert registreringskort er indlagt digitale fotos af gravstedet i sin helhed, gravmindet og eventuelt særlige detaljer. Der er endvidere sort/hvide fotos, som er til brug ved en eventuel restaurering af gravmindet.

Fordelene ved registreringen af bevaringsværdige gravminder i en databasen er mange. Først og fremmest er den til nytte i det daglige arbejde på kirkegården, hvor de bevaringsværdige gravsteder kan inkorporeres i kirkegårdens fremtidige anlægs- og vedligeholdelsesplaner og nye informationer kan løbende indtastes. På kirkegårde med store kulturhistoriske værdier er registrene over kunstnere og fortjenstfulde personer til hjælp i forbindelse med formidlingen til besøgende. Men der

er naturligvis også fordele som rækker ud over den enkelte kirkegård. Registreringen af de bevaringsværdige gravminder er til gavn for flere faggrupper, indenfor f.eks. kunsthistorie, personalhistorie, historie og kulturhistorie, og til dette brug er registrene over de fortjenstfulde personer, kunstnere og håndværkere et godt hjælpemiddel. En samkøring af databaser fra flere kirkegårde giver mulighed for samlede bevaringsplaner på landsplan for højt prioriterede gravminder.

Registreringen af Vestre Kirkegård frembragte ny viden om kirkegården, anlæggene og gravminderne. Der blev fundet hidtil ukendte værker af nogle af Danmarks mest anerkendte billedhuggere og arkitekter som eksempel kan nævnes værker af billedhuggerne Kai Nielsen (1882-1924) og Rudolf Tegner (1873-1950).

Inskriptioner

Ved at indtaste rollen med donator tegnede der sig et stykke kulturhistorie. Fra midten af 1800-tallet og frem til 1940'erne var det meget almindelig, at man nederst på monumentet skrev hvem der havde doneret gravmålet. På gravmindet over skolebestyrer C. A. Lyngbye (1850-1913) står "De private Mellem- og Realskolers Pensionskasse satte dette Minde". Det er ikke kun den afdøde der huskes, donatoren bliver også stående for eftertiden, og en institution i det danske skolesystem, som ikke længere eksisterer, vil blive erindret for eftertiden.

I samme periode tegner der sig desuden et billede af de mange bibel- og salmevers i inskriptionerne. Ofte var der en sentens fra Biblen på gravmindet eller måske kun en henvisning f.eks. Mark. 14,8. I det sidste tilfælde forudsattes det at den forbipasserende kunne Biblen udenad, og har vidst at sentensen lød "Hun har gjort, hvad hun kunne".

Af salmeversinskriftioner viser det sig, at de to første linjer i J. N. L. Schjørrings begravelsessalme "Herrens venner ingen sinde mødes skal for sidste gang !" fra 1866 er det mest citerede. Jens Nicolai Ludvig Schjørring (1825-1900) var præst i Ørslev ved Skelskør. De fleste af de andre citater er fra Grundtvigs og Ingemanns salmer, men der er ikke nogle vers fra deres salmer, som bliver gentaget så ofte, som Schjørrings på Vestre Kirkegård.

Registreringen af Vestre Kirkegård blev afsluttet i år 2001, hvor databasen blev publiceret i en forkortet udgave.

Træk af Vestre Kirkegårds historie

Vestre Kirkegård skulle ved dens indvielse den 2. november 1870 udelukkende bruges til frijordsbegravelser, de såkaldte fattigbegravelser, med henblik på at afløse Assistens Kirkegård, hvor arealerne til frijordsbegravelser var ved at være brugt op. Københavns Kommune havde i 1869 købt jorder fra Bjerregården i Valby, men det var kun den sydlige del af arealet, der i første omgang blev benyttet til kirkegård, den nordlige del blev bortforpagtet. I de første år fremstod kirkegården som et trist og øde sted. Adgangsforholdene til hovedindgangen, som lå ud mod Enghave (i dag kaldet Banehøj indgangen) var meget vanskelige, selve kirkegården var indhegnet med træstolper og lægter og den prunkløse indgangsport var købt brugt.

Oberst og rådmand Frederik Abrahamson (1822-1911) som havde tilsyn med kirkegården på magistratens

Fig. 2. Ældre foto af terrassemurene på den centrale del af Vestre Kirkegård. Fotografen er ukendt. Københavns Kirkegårde.

vegne og graver Siegfried Bahnson (1840-1931) gjorde et stort arbejde for at ændre den triste kirkegård, men de havde kun få økonomiske midler til deres rådighed. På trods af de vanskelige vilkår blev det store anlægsarbejde med terrasseanlægget midt på kirkegården påbegyndt. Allerede på gartner J. P. Olsens skitse af kirkegården fra 1869 er der i øverste venstre hjørne af skitsen, tegnet et snit af terrasseprojektet. Terrasserne blev opført med granitmurer og trappeomgange markeret med gigantiske murede piller (fig. 2). I en simpel træbygning sydvest for hovedindgangen blev indrettet et lille kapel, et ligrum, et kontor for graveren og en folkestue som også blev benyttet som materialrum. Efter en årrække kom der også betalingsgravsteder på Vestre Kirkegård. De fandtes i to kategorier; familiegravsteder som kunne erhverves udover de 20 år, hvorefter et gravsted hjemfalder, og hvor gravstedskøberne selv kunne vælge hvilket gravsted de ønskede at købe på afdelingen og liniegravsteder, som ikke kunne forlænges ud over hjemfaldsdatoen, og hvor gravstedskøberne kun kunne erhverve det næste ledige gravsted på rækken (linjen). Betalingsgravstederne kunne indhegnes, og gravstedsejerne kunne efter eget ønske anlægge gravstedet og vælge monument. På frijordsgravstederne var der ingen frihed til selv at vælge; gravstedet måtte ikke indhegnes, der måtte kun sættes blomster på gravstedet og monumentet måtte kun være et simpelt trækors (fig. 3).

Holm og Ambts anlægsplan

Samtidig med at interessen for køb af gravsteder voksede i slutningen af 1870'erne ønskede Københavns Borgerrepræsentation at gøre Vestre Kirkegård til rekreativt område for byens borgere. Derfor bad kommunen arkitekt Hans Jørgen Holm (1835-1916) og Charles Ambt (1847-1919), daværende viceinspektør i Københavns Kommunes Brolægnings- og Vejvæsen om at komme med forslag til en plan for kirkegården. Holm og Ambts færdige forslag blev vedtaget i 1883. Planen er inspireret af de nyanlagte udenlandske storbykirkegårde, Holm havde været på flere rejser i Europa, og i 1880 rejste han til Italien og Grækenland. I den forbindelse var han af magistraten blevet bedt om at se på kirkegårde. I Borgerrepræsentationen var der debat om

anlæggelsen af Vestre Kirkegård bl.a. var der diskussion om beplantning og indhegning. Skulle kirkegården omgives af en mur eller skulle den indhegnes således at den kunne betragtes udefra?

Vestre Kirkegård blev omgivet af hegn og der blev anlagt brede hovedalléer som blev tilplantet med forskellige træsorter. For at bryde de lange alléer blev der anlagt runddele, som også havde den praktiske funktion at tjene som vigeplads. Dagligt var der flere begravelser med følge og i forbindelse med det praktiske arbejde på kirkegården var der hestetrukne køretøjer, det var derfor nødvendigt at trafikken kunne foregå uhindret. Mellem hovedvejene blev anlagt afdelinger som kunne opfylde kravene til de forskellige gravstedstyper, den nordlige del blev især anlagt til familiegravsteder.

Registreringen af de bevaringsværdige gravminder afspejler også denne inddeling af kirkegården. Der er flest bevaringsværdige gravsteder og gravminder i den nordre del. Familiegravstederne blev ofte købt for 100 år, og de velstillede borgere anlagde gravsteder med gitter eller borner, og fik hyppigt billedhuggere eller arkitekter til at tegne unikke gravsteder og gravminder, som i dag bliver bevaret med den højeste prioritet.

Fig. 3. Frijordsafdeling omkring 1900.

Fotografen er ukendt. Københavns Kirkegårde.

I anlægsarbejdet inddrog Hans Jørgen Holm de to sandgrave i den nordlige del af kirkegårdens jorde og skabte afdeling A omkring søen.

Et nyt kapel, Nordre kapel, blev placeret lige ved søen. Kapellet som stod færdig i 1892 er tegnet af Hans Jørgen Holm med forbillede i et middelalderligt klosteranlæg. I bygningskomplekset, som indeholder kapelsale og forskellige rum til varetagelse af praktiske funktioner i forbindelse med begravelse, er en indre gårdhave omgivet af en søjlegang. Da den nye hovedindgang til kirkegården blev anlagt ved Vestre Kirkegårds Allé i 1908, blev indgangsportalen, som også er tegnet af Hans Jørgen Holm, forbundet på en fin måde med kapelbygning ved de gulglaserede teglsten, som er anvendt på begge bygninger.

I 1906 tegnede Hans Jørgen Holm endnu et kapel til kirkegården, Søndre Kapel som lå syd for søen, placeret som krydspunkt for fire diagonale alléer, der adskiller de 4 afdelinger som udgør kirkegårdens centrale del. I et gravsted lige syd for kapellet blev Hans Jørgen Holm selv begravet ved sin død i 1916, gravstedet ligger på samme akse som hans egne værker, Nordre og Søndre Kapel.

Holger Jacobsen og Vestre Kirkegård

Efterhånden blev der også brug for et kapel på den sydligste del af kirkegården. I 1913 stod Østre Kapel færdigt, det er tegnet af arkitekt Holger Jacobsen (1876-1960) som siden 1910 havde været Københavns Kommunes kirkegårdsarkitekt.

I 1922 løste Holger Jacobsen en meget stor og vanskelig opgave på Vestre Kirkegård, idet kirkegårdens areal endnu engang blev udvidet. Begravelsesvæsenet erhvervede et langt, smalt areal langs med Sjælør Boulevard. Holger Jacobsen tegnede et anlæg som udnyttede det stærkt skrånende areal på den bedste måde ved anvendelse af terrasser. Anlægget som benævnes afdeling R blev anlagt med et udkigspunkt længst mod nord, hvorfra der var et smukt syn nedover den nyanlagte del af kirkegården. I forbindelse med anlæggelsen af arealet vendte Holger Jacobsen blikket mod Italien og den italienske havearkitektur, hvorfra han fik ideen med muren som er lagt ind i rampen i den nordlige del af anlægget. I de yderste rækker af de store familiegrav-

steder, som er lagt langs rampemuren, er nicher, hvor gravminder af mere skulpturel karakter kunne placeres. Der er endnu bevaret et monument af billedhuggeren Jens Bregne; en bronzeskulptur som forestiller en kvinde der sidder på en sarkofag og skriver på et ark papir med fjerpen.

Efter rampen kommer et afsnit med almindelige gravsteder og sydligst urnehave R. Urnehaven er anlagt omkring hovedstien, som to flankerende mæanderborte af lave buksbomhække, hvorimellem de enkelte urnegravsteder er placeret.

Efter de store anlægsarbejder i de første år af Vestre Kirkegårds historie er udviklingen på kirkegården fortsat. Kirkegården tilpasses hele tiden de nye krav, der stilles til Danmarks største kirkegård, der bliver anlagt nye afdelinger og ældre anlæg bliver omlagt, så de passer til det moderne storby menneske, f.eks. hele Stjernevejsprojektet ved landskabsarkitekt Torben Schønherr's Tegnestue (jf. artiklen i sidste nummer af Kirkegårdskultur). Men samtidig bliver der taget hensyn til de ældre anlæg og gravminder, således at kirkegårdens kulturelle og historiske værdier bliver bevaret for vores efterkommere.

Mønsterkirkegården

De forskellige afdelinger på Vestre Kirkegård rummer hver især interessante anlæg eller monumenter, men afdeling H eller mere præcist række 11, er en afdeling som udgør en helhed, en "mønsterkirkegård", hvor det overordnede anlæg er tænkt sammen med gravstederne og gravminderne .

Afdelingen ligger nord for Nordre Kapel og blev anlagt i 1921, i forbindelse med kapellets ombygning og udvidelse (fig. 4). Holger Jacobsen som stod for kapellets udvidelse, tegnede også den nye afdeling. Allerede i 1919 havde han tegnet en plan for afd. H-11, som tager udgangspunkt i den halvcirkulære form, som arealet allerede havde. Planen, som er farvelagt med akvarel, er bevaret på Kunstakademiet på Samlingen af Arkitekturtegninger, den viser Nordre Kapel og en plan for anlægget af den nye afdeling. Tegningen blev i stor træk fulgt, da afdelingen blev anlagt i 1921, den er symmetrisk og anlagt som en vifte udfra kapellets apsis.

Gravstederne som ligger i periferien af afdelingen er placeret på et plateau med stensætning af marksten. Plateauet er tæt beplantet med taks, som omslutter afdelingen som en levende grøn mur, hvori der er anlagt rektangulære og kvadratiske gravsteder som skærer sig ind i taksbeplantningen. Afdelingen er kun åben ud mod kapellet. De stedsegrønne meget bredde hække, som er klippet i forskellige former, skaber havearkitektoniske rammer om de enkelte gravsteder. Ryghækkene er flere steder så høje, at de lukker af for udsynet over afdelingen, og danner en smuk grøn baggrund for de rødlige gravminder, der alle er udført i Nexø sandsten. Nogle få af gravstederne har lave ryghække, i samme niveau som sidehækkene, på disse gravsteder er liggesten. Der er derfor ingen gravminder som står op over hækkene, og forstyrrer blikket i det grønne rum.

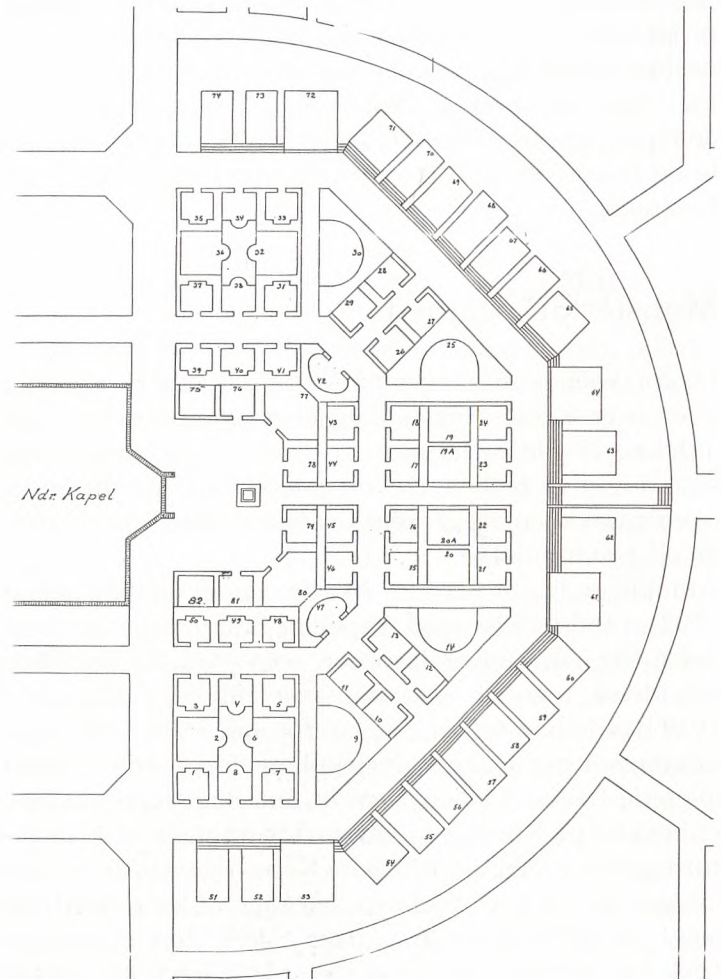

Fig. 4. Detailkort over afdelingen H-11.
Københavns Kirkegårde.

Gravminder på Mønsterkirkegården

Begravelsesvæsenet havde ved en frivillig overenskomst med gravstedskøberne fået gennemført, at alle gravminder var af rød sandsten. Gravmindet skulle være af en høj kunstnerisk standard, derfor skulle en tegning af monumentet godkendes inden det kunne anbringes på gravstedet. Det var ofte arkitekt Carl V. Petersen (1858-1933) som Begravelsesvæsenet henvendte sig til, når de skulle have en faglig vurdering af de indsendte forslag, eller tegningerne kunne være godkendt af Holger Jacobsen selv.

Omkring 1920 var der en livlig debat om kirkegårds-kultur. Kirkegårdene gav et forvirret og uroligt indtryk,

Fig. 5. Cippus tegnet af Alf Cock-Clausen.

Fotograf Søren Kronholm. Københavns Kirkegårde.

det enkelte gravsted havde ingen sammenhæng med nabogravstederne, monumenterne stod placeret forskellige steder på gravene og indhegningen af gravstederne kunne være både af levende og dødt materiale. Man ønskede at kirkegården skulle fremstå som en naturlige helhed, hvor gravminde, gravsted og anlæg udgjorde et hele. Ved at indgå en overenskomst med gravstedsejerne om gravmindet, hække og beplantning kunne afdelingerne blive til samlede enheder og kirkegården ville give et harmonisk indtryk.

Ved den frivillige overenskomst og den høje standard på H-11 håbede Begravelsesvæsenet, at denne mønsterkirkegård ville danne forbillede for andre gravstedsejeres valg af sten og anlæg, og dermed højne standarden på kirkegården.

De fleste af gravmonumenterne er tegnet af datidens kendte arkitekter og billedhuggere, som billedhuggeren

Fig. 6. Monument på afdeling H-11 af Edvard Eriksen.
Fotograf Marianne Linnée Nielsen. Københavns Kirkegård.

Edvard Eriksen (1876-1959) kendt for Den lille Havfrue og arkitekt Alf Cock-Clausen (1886-1983) hvis hovedværk er fabriksbygningen for De danske Spritfabrikker i Ålborg.

Monumentet for overretssagfører C. D. Danjelsen og hustru Karen Danjelsen er tegnet af Alf Cock-Clausen i 1921 (fig. 5). På Samlingen af Arkitekturtegninger findes en opstalt og et snit af monumentet, som er en cippus (en lav stele, med trekantet topstykke i hvis hjørner, der er palmetter) med en niche i hvilken der står en olielampe af bronze. På soklen er en inskription "Giv os alle fred og ro / i vor Herres Jesu tro", det er de sidste to linjer fra sidste vers af "Jeg er træet og går til ro", nr. 770 i Den danske Salmebog. Den hyppigt benyttede begravelsessalme er skrevet af litteraturhistorikeren og digteren Kristian Arentzen i 1846.

Stelen over I.C. Francis er af samme arkitekt, øverst er påsat en tårekrukke af bronze - i antikken samlede de sørgende efterladte deres tårer i en lille krukke, som blev lagt ned i graven. Til denne krukke findes også tegninger på Samlingen af Arkitekturtegninger signeret af Alf Cock-Clausen i juli 1922. Stelen er udført af E. Nielsens mekaniske Stenhuggeri i København, som er det stenhuggerfirma der har leveret flest af de bevaringsværdige monumenter på Vestre Kirkegård, som det fremgik af registreringen af de bevaringsværdige gravminder.

Billedhuggeren Edvard Eriksen har skabt skulpturen, som er indsat i nichen nederst på gravstelen over en ung kvinde (fig. 6). Skulpturen forestiller en ung, nøgen, sammenkrøben kvinde, titlen på værket er "Det bødes der for". Det er Edvard Eriksens tidligste skulptur og hans første udstillede arbejde på Charlottenborgs Forårsudstilling 1902 (fig. 7). Billedhuggeren har sikkert også selv tegnet og hugget monumentet. I januar 1924 startede han sit eget stenhuggerfirma "Dansk Gravminde-Kunst", men han har allerede tegnet og udført flere gravminder inden han startede sit firma, hvilket fremgår af de sager, han har indsendt til Begravelsesvæsenet vedr. godkendelse af monumenter til afdeling H-11.

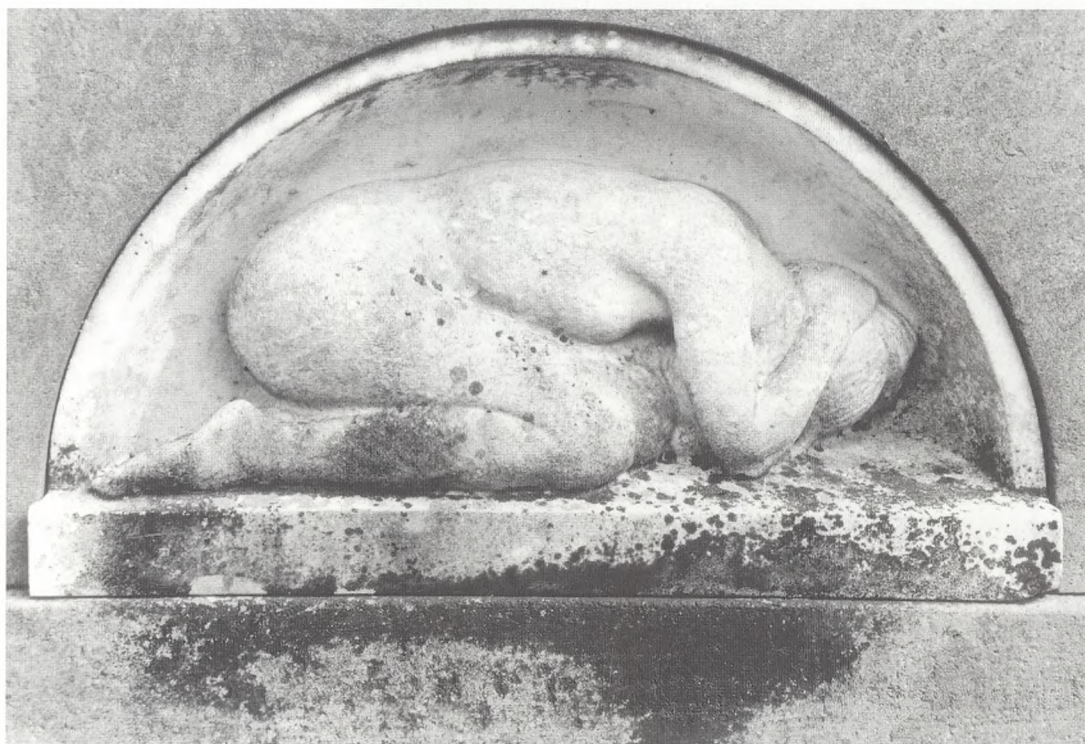
Afslutningsvis kan det nævnes, at både Edvard Eriksen og Alf Cock-Clausen hviler under egne værker. Edvard Eriksens sidste værk, skulpturen "Hun duede ikke" fra 1945, blev efter hans hustru, Eline Eriksens, ønske støbt

i bronze og opstillet på hans gravsted. Edvard Eriksen har også skabt andre monumenter på kirkegården, og han er dermed en kunstner som er godt repræsenteret på kirkegården.

Alf Cock-Clausen er begravet i et familiegravsted på Vestre Kirkegård, hvor også hans forældre, arkitekt Ludvig Clausen (1851-1904) og hustru Aase Clausen hviler. Det oprindelige monument på gravstedet var tegnet af arkitekterne Fritz Koch (1857-1905) og Albert Jensen (1847-1913), men Alf Cock-Clausen omdannede det senere. Det er en stele med lave sidefløje, øverst på stelen er en påsat dekoration, som viser arkitektens arbejdsredskaber. Under inskriptionen er påsat en kraftig bronzeknop, som er beregnet til at hænge krans på.

De fleste af monumenterne er heldigvis endnu bevaret på afdeling H-11, og mange af dem er, som monumenterne af Alf Cock-Clausen inspireret af den klassiske kunst. Afdelingen fremtræder stadigvæk som en mønsterkirkegård, og er derfor ved registreringen prioriteret som en helhed.

Fig. 7. Skulptur af Edvard Eriksen på gravstele.
Fotograf Søren Kronholm. Københavns Kirkegårde.

Gravmindekongkurrenser

Tanker om gravmindekongkurrenser og debat om gravmindernes udformning dukker med jævne mellemrum op, senest i Kirkegårdskultur 2000, hvor det fremgår, at der er en ganske lille ændring på vej mod en mere individuel udformning og udsmykning af gravminder. Ved registreringen af de bevaringsværdi gravminder på Vestre Kirkegård blev der fundet gravminder, som vidner om nogle af de allertidligste gravmindekongkurrenser.

På bagsiden af plateauet på afdeling H-11 er der gennem en lang årrække blevet hensat hjemfaldne monumenter, som har tiltrukket sig så meget opmærksomhed, at de er blevet bevaret for eftertiden. Flere af monumenterne har oprindeligt stået inde på selve afdeling H-11, f. eks. stelen som blev sat over Oline Bech-Olsen, cirkusdirektør Magnus Bech-Olsens hustru i 1922. Magnus Bech-Olsen (1866-1932) blev begravet i samme gravsted ti år efter og hans navn blev føjet til inskriptionen.

Hvis man går en tur langs de opstillede monumenter får man først og fremmest et indblik i gravmindekunstens udvikling, men nærlæses inskriptionerne kan der hentes flere oplysninger, som er af kulturhistorisk interesse. På et gravminde lyder inskriptionen: "Ege=træs/ gravminde /anno/ 1925 / PJB". Monumentet er en stele med skråtag. Tre vandrette bånd med et stregmønster inspireret af den klassiske mæanderbort pryder stelen (fig. 8). Ifølge begravelsesprotokollen er der ikke begravet nogen person med initialerne PJB i 1925 på Vestre Kirkegård. Gravmindet har muligvis været brugt i forbindelse med gravmindekongkurrenser, der blev udskrevet af Fællesudvalget for Kirkegaardskunst i efteråret 1923, og hvis resultater blev vist på Helligåndskirkens kirkeplads i foråret 1924. Bedømmelsesudvalget bestod af arkitekt Holger Jacobsen, havearkitekt Erstad-Jørgensen (1871-1945), billedhugger Jens Lund (1873-1946) og overretssagfører J. Werner (1866-1934). I indbydelsen til kongkurrenser skriver formanden billedhugger Mathilius Schack Elo (1887-1948), at udvalget gør opmærksom på, at der f. eks. i de gamle laugsmærker, fagforeningsmærker og religiøse symboler er et godt materiale til vejledning for udsmykning, og han opfordrer deltagerne til at hente inspiration bl.a.

på Nationalmuseet og i Glyptotekets antikke Afdeling. Om "PJB" er blevet tilskyndet til antik udsmykning fra disse steder, vides naturligvis ikke, men det er højst tænkeligt.

Allerede i 1919 ønskede Københavns Begravelsesvæsen at forskønne kirkegårdene ikke ved at anvende censur som i Stettin og Stockholm, men ved det gode eksempel og ad frivillighedens vej, som det også senere var hovedtanken med anlæggelsen af afdeling H-11. Begravelsesvæsenet sendte derfor en anmodning til Københavns Kommunalbestyrelse i efteråret 1919 om afholdelse af en konkurrence, som skulle afholdes i foråret 1920, forslagene skulle afleveres på Vestre Kirkegård inden den 15. april 1920. De indkomne forslag til gravminder skulle opstilles på det tomme areal tæt ved hovedindgangen. De skulle opstilles på kirkegårdens for-

Fig. 8. Trægravminde fra 1925.

Fotograf. Marianne Linnée Nielsen. Københavns Kirkegårde.

anstaltning omgivet af beplantning og blomsteranlæg, således at de fik smukke og passende omgivelser.

Der skulle afholdes konkurrence i 3 kategorier; 1 med monumenter af sten, 1 med monumenter af træ eller jern og den sidste skulle være gravminder til brug for urnegravsteder.

Der må alligevel være afholdt en eller anden form for konkurrence i 1919, selvom magistraten ikke bevilligede penge, for under registreringen på Vestre Kirkegård blev der fundet et gravminde af træ, som var bevaret af kirkegården (fig. 9). Gravmindet er formet som en smal stele med skråtag og inskriptionen lyder: "Prøve Gravminde af Fyrretræ Anno 1919".

Fig. 9. Opmagasineret prøvegravminde fra 1919.
Fotograf Søren Kronholm. Københavns Kirkegårde.

Gravminder af træ

Ved registreringen blev der endvidere fundet flere gravminder af træ fra 1919 udformet som kors eller steler med tag. Gravminderne havde været i brug og er efter hjemfald blevet opmagasineret inden døre og var derfor velbevarede.

Ved registreringen blev der endvidere identificeret et hidtil ukendt værk af arkitekt og bogtrykker, Knud V. Engelhardt (1882-1931). Han skabte et unikt gravminde af træ allerede i 1912. Det er en stele med udsmykning skåret i relief. Øverst et kors og selve inskription står på et bånd, der er viklet om stelen. På båndet er Knud V. Engelhardts karakteristiske signatur med hans initialer og små hjerter. Ved indgangen til gravstedet er sat to borner ligeledes af træ. På et ældre fotografi (fig.10) ses bornerne i deres helhed, hvor de står som små konsol-

Fig. 10. Ældre foto af gravminde og indgangsparti tegnet af Knud V. Engelhardt. Fotograf N. Chr. Bang. Københavns Kirkegårde.

ler med blomsterkrukker med en gigantiske kæde imellem.

De mange velbevarede træmonumenter på Vestre Kirkegård vidner om den almindelig brug af træ som materiale til gravminder i begyndelsen af 1900-tallet, som det også fremgår af de skrevne kilder til gravmindekunst. Men det er sjældent at monumenterne er bevarede, da materialet som er det billigste også er det mindst holdbare jvf. monumenterne på frijordsbegravelserne. Trægravminder var også et materiale som de anerkendte kunstnere arbejdede i, og på den måde var med til at højne gravmindekunsten og give de enkelte gravminder individuelle præg.

Som det er fremgået af ovennævnte glimt fra registreringen af bevaringsværdige gravminder på Vestre Kirkegård, så er der kommet mange nye informationer frem om de registrerede gravsteder og gravminder, som kan være til gavn og glæde både for personalet på kirkegården, men også for de mange besøgende som gæster kirkegården af kulturhistorisk interesse eller benytter den som et rekreativt område i den tætbebyggede hovedstad.

Litteraturliste

Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse: Gravminder fra Københavns og Frederiksbergs Kirkegaarde. MDCCCXII.

Festskrift i Anledning af Vestre Kirkegaards 50-aars Bestaaen den 2. November 1920, Udgivet af Københavns Begravelsesvæsen, København 1920.

Forskønnelsen. Illustreret Tidsskrift. Udg. af Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse, Årg.13, 1923.

Vore Kirkegaarde. V, 1928-29, A. Berg. Kirkegaardskultur.

Ved Vestre Kirkegårds 100 års Jubilæum. Københavns Begravelsesvæsen. København 1970.

Karin Kryger. Allegori og Borgerdyd. Studier i det nyklassicistiske gravmæle i Danmark i 1760-1820. København 1985.

Egon Eriksen. Edvard Eriksen og Den lille Havfrue - liv og kunst. Skippershoved 1998.

Danske Museer. Årg. 12, nr. 5, oktober 2000. Eva de la Fuente Pedersen. Database til registrering af bevaringsværdige gravminder.

Kirkegårdskultur. 2000. Eva de la Fuente Pedersen. Tradition og fornyelse. Gravmindekultur fra 1900-tallets begyndelse på Vestre Kirkegård i København

Skriften på stenen. Vestre Kirkegårds bevaringsværdige gravminder. Eva de la Fuente Pedersen & Marianne Linnée Nielsen. København 2001.

Historiske Meddelelser om København. 2002. Fra fattigkirkegård til gravhave. Træk af Vestre Kirkegårds historie. Eva de la Fuente Pedersen og Marianne Linnée Nielsen

Københavns Stadsarkiv. Begravelsesvæsenet. Journalsager. 1919-22. (utrykt materiale).